

**В.В. Тищенко, доктор юрид. наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики
А.А. Барцицька, канд. юрид. наук,
доцент кафедри криміналістики**

*Національний університет
“Одеська юридична академія”*

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ

У статті досліджено напрямки розвитку криміналістичної технології на сучасному етапі. Розглянуто тенденцію технологізації, визначено місце категорії “криміналістична технологія” в понятійному апараті криміналістики. Обґрунтовано історичну обумовленість технологічного підходу в криміналістиці, виникнення якого відповідає загальним законам та пріоритетним напрямкам розвитку науки.

В останні роки в криміналістичній літературі звертається увага на теоретичну доцільність та практичну необхідність використання такого поняття як “криміналістична технологія” [1; 2, с. 400–423; 3, с. 18–24] і використання технологічного підходу як у теоретичних розробках криміналістики і судової експертології, так і в слідчій та експертній практиці [4, с. 111–125; 5; 6, с. 102–108; 7, с. 1052–1064].

Первісно термін “технологія” з’явився в інженерно-технічній сфері. За його допомогою надавався опис процесу переробки сировини, матеріалів, способів виготовлення продукції, що відповідає певним характеристикам (стандартам) за своїм призначенням, функціями, якістю тощо. В подальшому зміст цього поняття поширився на сфери не тільки виробничої, але й суспільної, інтелектуальної діяльності і досліджувався в політології, соціології, праві та інших сферах наукових знань. Взагалі там, де необхідний поетапний і послідовний опис певних дій, застосування відповідних методів, засобів, ресурсів для вирішення складних завдань та отримання відповідного результату.

Необхідним є з’ясування наукового значення, що поступово набуває поняття “технологія” в системі криміналістичної науки на сучасному етапі. Зокрема, В.О. Образцов, визначаючи предмет науки, вказує на пошукові та пізнавальні технології та засоби збирання, перевірки та реалізації суб’єктами кримінального переслідування доказової та орієнтуючої кримінально-релевантної інформації [8, с. 9]. Досить спірним є віднесення засобів та технологій до предмета науки, що є результатом

окремих проявів загальних закономірностей, проте така спроба вказує на підкреслену наукову значимість, що поступово набуває технологія.

О.О. Ексархопуло пропонує розглядати криміналістичну технологію як узагальнюючу категорію для визначення вчення про розслідування та розкриття злочинів: “Криміналістичне вчення про засоби та способи пізнання події злочину (Криміналістична технологія)”, що об’єднує традиційні розділи криміналістики [9, с. 108]. Відомі спроби деяких авторів виокремити криміналістично-технологічний підхід у криміналістиці [10, с. 17]. Проникнення технологічного елементу в предметно-об’єктну сферу криміналістичної науки та її узагальнюючий характер свідчать про набуття вказаним питанням методологічного значення, що створює основу для зведення “технології” до категорії криміналістичної науки.

Так, В.О. Образцов наводить структуровану систему криміналістичних категорій: загального, особливого та окремого рівнів. Найбільш загальний рівень для криміналістичної науки поданий категоріями, які мають загальне наукове значення, відображають явища, процеси, предмети, формуючи загальну характеристику феномена, що визначається предметом науки. Криміналістичну технологію автор відносить до категорій “загального рівня”, що відіграє особливу роль та має значення для всіх розділів та напрямів криміналістики [8, с. 74]. На нашу думку, позиція автора заслуговує на увагу, адже має такі передумови: по-перше, саме виникнення поняття “технологія” в криміналістиці не є випадковим “віянням часу”, про що свідчить його фактичне існування в інших понятійних формах та складний шлях його поступового формування, що є скоріше приведенням у відповідність наявного змісту до сучасної форми вираження; по-друге, значний науковий інтерес дослідників до криміналістичної технології, що зумовлений не тільки насправді перспективним напрямом наукових досліджень, але й практичною необхідністю запровадження нових механізмів управління та організації, пошуку оптимальних форм інформаційного дослідження в різних сферах криміналістичної діяльності. Все це спонукало до виокремлення категорії “криміналістична технологія”, що має особливе теоретичне та практичне значення для окремих напрямів криміналістичних досліджень та науки в цілому.

З’ясовуючи наукову значимість криміналістичної технології та її статус в системі понять криміналістики, необхідно також враховувати загальний критерій категоріальності наукових понять, яким виступає детермінована потребами практики необхідність їх використання для

розвитку наукового знання, фундаментальність їх логіко-гносеологічної і методологічної ролі в пізнанні, що пов'язана з високим рівнем узагальнення в них явищ дійсності, їх властивостей та відносин [11, с. 88]. Криміналістична технологія як категорія криміналістичної науки має загальне наукове значення для всіх розділів криміналістики, про що свідчить виокремлення самостійних напрямків наукового дослідження технологій відповідно до традиційної системи криміналістики: у системі загальнотеоретичних положень, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики.

Не менш важливим є те, що проникнення криміналістичної технології у всі розділи криміналістики не обмежується загальними теоретичними положеннями, а виявляється й у суто прикладних аспектах. Закономірним наслідком такого виявлення є виділення криміналістичної технології в системі експертної діяльності, практичному застосуванні у вирішенні окремих завдань та діяльності з розслідування злочинів у цілому. Разом із тим, неоднозначність розуміння поняття “криміналістична технологія” є значною перешкодою на шляху систематизації наукових знань та їх подальшого практичного застосування.

Поняття “технологія” носить міждисциплінарний характер, адже знаходить своє місце не тільки в технічній сфері, але й в системі суспільних наук. Використання поняття “технологія” досить влучно відображає сутність та провадження чітко регламентованих процесів шляхом поступової їх реалізації. Разом із тим необхідно враховувати і сферу його практичного застосування, що неминуче привносить специфічний зміст, тим самим корегуючи традиційне розуміння деяких понять. Отже, завдання полягає в тому, щоб правильно сформулювати поняття, яке адекватно виражає сутність предмета дослідження конкретної науки [12, с. 407-408].

У сучасній літературі подані різні підходи до розуміння змісту поняття “технологія” в системі криміналістики, що обмежуються визначенням лише певних орієнтирів. Зокрема, у криміналістичному розумінні технологія визначається як найбільш доцільний та ефективний спосіб здійснення деяких трудових операцій у певній послідовності [13, с. 84–85] вказується на опис технології (програми) виконання слідчих дій та прийняття процесуальних рішень [14, с. 140]. Також поширеним є визначення сутності технології в різних криміналістичних аспектах. Так, А.В. Шмонін, вирішуючи методологічні проблеми криміналістичної методики, наголошує на технології розслідування злочинів як функціонально обумовленої впорядкованої сукупності дій (діяльності),

забезпечених необхідними ресурсами, що реалізуються відповідним суб'єктом у процесі розслідування злочинів [15, с. 365]. О.М. Моїсеєв, визначаючи поняття експертної технології, вважає, що це “система робочих операцій, які складають раціональні дії з оптимального використання судовим експертом наявних ресурсів (матеріальних, технічних та фінансових, трудових, інтелектуальних, нормативно-правових) для забезпечення результативного проведення судових експертиз”, що дає змогу віднести поняття експертної технології до єдиної системи поняття криміналістичної та судової експертології [16, с. 18–19].

Уявляється, що в діяльності з розслідуванні злочинів криміналістична технологія — це науково обґрунтована система практичних дій та процедур, методів і засобів їх здійснення та спрямованих на оптимізацію розслідування шляхом поетапного та послідовного вирішення його стратегічних і тактичних завдань.

Попри значну увагу окремих науковців до криміналістичної технології, питання щодо її сутності, а головне — місця в системі криміналістики, не можна вважати вирішеними. Зрештою, специфікою наукового пізнання є цілеспрямований характер, що обумовлено його предметом, а отже, певним аспектом дослідження. Будь-яка спроба охопити неосяжне неминуче призводить до деякої неповноти дослідження, зокрема щодо визначення криміналістичної технології, цього багатогранного та складного явища. Так, існує ціла низка проблем, що постають на шляху з'ясування сутності та значення поняття “технологія” на сучасному етапі розвитку науки. Пов'язане це як із об'єктивними чинниками, так і суто суб'єктивним сприйняттям окремими дослідниками нової для криміналістики дефініції. Особливо гостро зазначена проблема постає у світлі сучасних тенденцій щодо надмірної теоретизації окремих положень криміналістики, що супроводжується необґрунтованою підміною поняття, у зв'язку з чим цілком вірно наголошується, що технічна заміна одного поняття на інше із збереженням того самого змісту не вирішує проблеми по суті, адже криміналістичним завданням є не технічна заміна поняття, а вирішення наукових проблем [15, с. 162]. Водночас варто погодитись з тим, що цілком виправданим є впровадження нових термінів у мову науки, що виражають новий зміст, для того щоб виключити небажані асоціації, неминучі при вживанні навіть уточнених слів повсякденної мови [17, с. 66].

Запровадження в понятійний апарат науки нового терміна завжди супроводжується неоднозначністю його розуміння та застосування в науковій літературі. Характерною ознакою цих процесів є ототожнення

нововведених термінів, що дозволяє дослідникам виявити нові смислові грані вже відомих, традиційних понять. Разом з тим, це вносить деяку плутанину та врешті призводить до їх невизначеності. Так, слід погодитись із думкою Д.В. Зотова щодо недоцільної підміни вже існуючих у науці категорій методу, методики, прийому, способу терміном “технологія”, “довільне застосування якого не має під собою змістовної основи, а також не враховує історичної спадковості виникнення визначеної дефініції” [18, с. 85]. Нерідко технологію в криміналістиці ототожнюють із криміналістичною методикою процесу розслідування і тактикою слідчих дій, що здійснюються за умов відсутності протидії [13, с. 84–85], підкреслюючи тим самим операційний аспект виконання певних процедур.

Попри усвідомлення практичної значимості поняття “технологія” та досить широке його застосування в науково-теоретичній літературі, до цього часу відсутнє його чітке визначення, єдиний підхід до розуміння, а як наслідок — неозначене місце в системі криміналістичної науки. Зазначена проблема поглиблюється і тим, що більшість авторів застосовують термін “технологія” в загальному семантичному значенні, не пояснюючи його сутності і специфіки поряд з іншими уживаними поняттями для визначення певного процесу, процедури виконання послідовних дій тощо. Зокрема, використання поняття “технологія” в навчальному посібнику за редакцією М.І. Єнікеєва, В.О. Образцова, В.Є. Емінова обмежується лише змістовною назвою: “Слідчі дії: психологія, тактика, технологія” [19], що вказує, вочевидь, на технологічний характер слідчої діяльності, проте жодних пояснень щодо особливості змісту та сфери застосування даного поняття автори не надають.

Окрім цього, технологія в більшості робіт носить очевидний допоміжний характер для опису операційного аспекту виконання окремих дій. Дещо звужений підхід перешкоджає з’ясуванню його криміналістичного змісту, адже сфера застосування будь-якого поняття впливає на його розуміння в залежності від конкретного предмета дослідження. Так, визначення технології вже не обмежується сукупністю виробничих процедур, що, однак, у загальному вигляді знаходить своє місце й нині.

Виникнення технологічного підходу в криміналістиці обумовлено всім ходом розвитку криміналістики та відповідає загальним закономірностям перетворення науки на певних історичних етапах. Основоположними законами розвитку криміналістики є: зв’язок та

спадкоємність між існуючими та виникаючими криміналістичними концепціями; активне творче пристосування для цілей судочинства досягнень інших наук; обумовленість криміналістичних рекомендацій потребами практики боротьби зі злочинністю та її вдосконалення на основі криміналістичних досягнень та прискорення темпів розвитку криміналістичної науки в умовах науково-технічного прогресу [20, с. 263–248].

Безперервний процес накопичення наукових знань криміналістики забезпечує її подальший розвиток, у процесі якого виникнення кожної “нової” наукової ідеї є логічним наслідком розвитку існуючих положень та науки в цілому. Підхід до розуміння тих чи інших положень, здавалось би традиційних для криміналістики, зазнає поступових змін, доповнюється, уточнюється та згодом приводиться у відповідність до рівня розвитку науки на певному її етапі.

Шлях становлення технологічної концепції в криміналістиці досить довготривалий, про що свідчить існування її зав’язок ще на ранніх етапах розвитку науки. Формування сучасного уявлення про криміналістичну технологію як новітній напрям наукових досліджень, разом з тим, засновується на масиві традиційних положень криміналістики. Так, розвиток концепції алгоритмізації та програмування, широке застосування моделювання в криміналістиці стало поштовхом до появи технологічного підходу, що на сучасному етапі зазнає поступового поширення у всіх напрямках криміналістичних досліджень. І все ж таки технологічний підхід — це якісно нова форма наукового пізнання та функціонування складних систем — злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів. Саме якісними перетвореннями їх структур на сучасному етапі зумовлена необхідність створення нового підходу щодо їх дослідження. Зазначене положення відповідає основним положенням закону розвитку криміналістики, що полягає в обумовленості криміналістичних рекомендацій потребами практики боротьби зі злочинністю та удосконаленні практики на основі криміналістики [21, с. 58–61]. Перспективи розвитку і застосування технологічного підходу в криміналістиці можуть бути відображені як в теоретичному, так і в практичному аспектах. В теорії криміналістики технологічний підхід використовується для вдосконалення й уточнення предмету криміналістичної науки, змісту її розділів — криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики розслідування. В сфері практичної діяльності слід виходити з фактичної технологізації як криміналістичної (слідчої, експертної), так і

злочинної діяльності. Застосування технологічного підходу дає змогу системно підійти до вдосконалення процесу вирішення криміналістичних завдань з виявлення, розслідування злочинів та викриття всіх винних осіб.

Розвиток технологічної концепції зумовлений потребами практики та відповідає основним напрямам наукових досліджень у криміналістиці, досягнення яких покликані оптимізувати боротьбу зі злочинністю [22, с. 103–119]. Спостерігається зворотній зв'язок науки та практики, що полягає в їх двосторонньому впливі та взаємному вдосконаленні, а як наслідок — процес постійного вдосконалення понятійно-категоріального апарату криміналістичної науки шляхом уточнення понятійної форми деяких категорій та появи нових понять. Проникненню “технології” в криміналістичну науку передувало початкове формування її понятійної форми у виробничій сфері та подальше поширення щодо соціальних процесів у педагогіці, соціології, психології тощо. Зазначена тенденція є проявом загального закону інтеграції та диференціації наукових знань, що забезпечує постійний розвиток криміналістики та її поповнення новим знанням як відкритої системи, що активно розвивається. Закономірним наслідком цього є активний процес пристосування досягнень різних наук, що відповідає основній функції криміналістики — забезпеченню практики ефективним комплексом засобів, методів та прийомів боротьби зі злочинністю.

Список використаної літератури

1. *Образцов В.А.* Модели средств и технологий раскрытия преступлений / В.А. Образцов. — М.: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004.
2. *Шмонин А.В.* Методика расследования преступлений / А.В. Шмонин. — М.: Юстицинформ, 2006. — С. 400–423.
3. *Тіщенко В.В.* Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування / В.В. Тіщенко // Актуальні проблеми держави і права. — Одеса: Юридична література, 2008. — Вип. 44. — С. 18–24.
4. *Журавель В.А.* Криміналістичні методики : сучасні наукові концепції / В.А. Журавель. — Х.: Апостіль, 2012. — С. 111–125.
5. *Тіщенко В.В.* Теоретичні засади доказування технологічного підходу в криміналістиці / В.В. Тіщенко, А.А. Барцицька. — Одеса: Фенікс, 2012.
6. Роль технологічного підходу для побудови тактичних операцій / В.М. Шевчук. — Одеса: Митна справа, 2012. — № 5. — Ч. 2, кн. 1. — С. 102–108.
7. Слідчі технології в розслідуванні злочинів / В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур // Правова доктрина України: у 5 т. — Х.: Право, 2013. — Т. 5. — С. 1052–1064.
8. *Образцов В.А.* Криминалистика: парные категории / В.А. Образцов. — М.: Юрлитинформ, 2007. — 296 с.
9. *Эксархопуло А.А.* Предмет и система криминалистики: проблемы развития на рубеже XX–XXI веков / А.А. Эксархопуло. — СПб.: Изд-во СПбГУ, 2004. — 112 с.

10. Юматов В.А. Технологические и организационные аспекты оптимизации деятельности специалистов и экспертов в уголовном судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В.А. Юматов. — Н. Новгород, 2006. — 190 с.
11. Готт В.С. Категории современной науки (становление и развитие) / В.С. Готт, Э.П. Семенюк, А.Д. Урсул. — М.: Мысль, 1984. — 268 с.
12. Глушков В.М. О гносеологических основах математизации наук / В.М. Глушков. — М., 1966. — 446 с.
13. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня (злободневные проблемы российской криминалистики) / Р.С. Белкин. — М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2001. — 240 с.
14. Винберг А.И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе / А.И. Винберг. — М., 1956. — 220 с.
15. Шмонин А.В. Методология криминалистической методики: моногр. / А.В. Шмонин. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 416 с.
16. Моїсєєв О.М. Експертні технології: теорія формування і практика застосування / О.М. Моїсєєв. — Х.: Апостіль, 2011. — 424 с.
17. Штофф В.А. Проблемы методологии научного познания: моногр. / В.А. Штофф. — М.: Высш. шк., 1978. — 269 с.
18. Зотов Д.В. Уголовно-процессуальное доказывание и научно-технические достижения: теоретические проблемы: моногр. / Д.В. Зотов. — Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2005. — 200 с.
19. Еникеев М.И. Следственные действия: психология, тактика, технология: учеб. пособие / М.И. Еникеев, В.А. Образцов, В.Е. Эминов. — М., 2007. — 216 с.
20. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. — М., 1997. — Т. 1: Общая теория криминалистики / Р.С. Белкин. — 408 с.
21. Криминалистика: учеб. для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов [и др.]; под ред. Р.С. Белкина. — М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. — 990 с.
22. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень / А.В. Іщенко; за ред. І.П. Красюка. — К., 2003. — 359 с.

Резюме

В статье исследованы направления развития криминалистической технологии на современном этапе. Рассмотрены тенденции технологизации, определено место категории “криминалистическая технология” в понятийном аппарате криминалистики. Обоснованно историческую обусловленность технологического подхода в криминалистике, возникновение которого соответствует общим законам и приоритетным направлениям развития науки.

Summary

This paper investigates areas of forensic technology today. Tendencies technologizing, the place category “forensic technology” in the apparatus of criminology. Grounded historical conditioning technological approach in criminology, the occurrence of which corresponds to the general laws and the priority directions of science.